

SOSYAL GÜVENLİK YÖNÜYLE BİREYSEL EMEKLİLİK

Bünyamin BACAK*

ÖZET

Sosyal güvenlik sistemleri; insanların hayatta kalma sürelerinin uzaması ve yaşlılık dönemlerinde daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteğinin artması karşısında yeni arayışlara girmek zorunda kalmıştır. Sosyal devlet ilkesinin gerekleri doğrultusunda hizmet vermeye çalışan sosyal sigortalar, çeşitli zorluklarla karşılaşmaya başlayınca özellikle bireyi öne çıkaran ve tasarruf eğilimini artırıcı tedbirler üzerinde durmaya başlamışlardır. Toplumsal dayanışmayı sağlayan ve kuşaklar arasında önemli bir görevi olan sosyal sigortalardan vazgeçilmesinin doğru olmayacağı yönündeki genel kanı, sosyal sigortalara ilave olarak tamamlayıcı özel programların düzenlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Dünya genelindeki gelişmelerden hareketle, ülkemizde de sosyal sigortaların yaşlılık sigortasına ilave olarak özel emeklilik sistemi tesis edilmiştir. Bireysel emeklilik sistemi adıyla kurulan yeni özel emeklilik programı, 27 Ekim 2003 tarihinden itibaren fiili olarak üye kaydetmeye başlamış bulunmaktadır. Söz konusu sistem, katılımcılara yaşlılık döneminde ek gelir sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Bireysel Emeklilik, Özel Emeklilik

ABSTRACT

Social security systems have been bound to be subjected of new searches due to the fact that the lives of the people have been longer and their ambition to live much more comfortable increased. The social insurances attempting to serve in accordance with the principle of social state have been focused on singling out the individual and the precautions for the sake of increasing the tendency of saving while they began to face various difficulties. The general consideration that the

social insurances providing the social solidarity and relating between the generations are inevitable have been exposed the necessity to regulate the additional complementary private programmes. Orienting with the development in world-wide expense, the private retirement system have been established. The aforementioned retirement system have been established as the name of individual retirement system and began to register since October, 27, 2003. The mentioned system aims to provide the additional income for the contributors.

Keywords: Social Security, Individual Retirement, Private Retirement

I. GİRİŞ

Dünya genelinde pek çok politikayı belirleyen liberal ekonomik düzen sosyal güvenlik alanında da, özellikle yaşlılık sigortasında etkili olmaktadır. Zira, çeşitli sebeplerle beklentileri karşılamakta zorlanan sosyal sigortaların kamu emeklilik ayağına ilave özel bireysel emeklilik ayakları hızla yaygınlaşmakta ve kapsamını genişletmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak uygulanan söz konusu özel ayaklar ülkemizde de uzun süren tartışmalardan sonra uygulanmaya başlamıştır. Çalışmada, bireysel emeklilik sistemimizin sosyal güvenlik boyutu ele alınmakta ve bireysel emeklilik sistemimiz ana hatlarıyla tanıtılmaktadır.

II. SOSYAL GÜVENLİK VE KUŞAKLARARASI DAYANIŞMA

Sosyal güvenlik; toplumun bugününü ve geleceğini güven altına almak için tesis edilen kurumlar vasıtasıyla (Talas, 1997: 398), toplumun tüm bireyleri için; mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerin oluşumunu engellemeyi amaçlayan ve alınan tedbirlere rağmen söz konusu risklerin meydana gelmeleri halinde, geliri geçici ya da sürekli kesilmiş bireylere sigorta yardımları vasıtasıyla destek sağlayan sistemler bütünüdür (Demirbilek ve Sözer, 1995: 1). Modern anlamda yakın tarihte devlet tarafından organize edilmeye başlayan sosyal güvenlik, şüphesiz uygulama açısından insanlık tarihi kadar gerilere gitmektedir.

Teknolojik, sosyolojik, ekonomik gelişim ve değişimler, insanlık tarihi boyunca çok önemli yapısal değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yapısal değişiklikler sosyal güvenlik alanında da görülmektedir. Söz konusu bu değişikliklerin sebeplerine bakıldığında,

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

şüphesiz ki en başta, insanların mutlu olma arayışları gelmektedir. Mutluluğu elde edebilmek için insanlar arasında bir dayanışmanın olduğu bilinmektedir. Kuşaklar arasındaki dayanışmalardan birisi, toplumdaki her bireyin yarınından emin olması için yaşamının herhangi bir anında karşılaşılabileceği sosyal risklere karşı geliştirilmiş olan ve söz konusu sosyal risklerle karşılaşanları ve bunların yakınlarını asgari ölçüde koruyan sosyal güvenlik sistemidir. Sosyal güvenlik sistemlerinin güvence altına aldığı hastalık, sakatlık, yaşlılık, ölüm vb. sosyal riskler tarih boyunca aile içi yardımlaşmalar ve dini vecibelere dayalı yardımlarla karşılanmıştır. Özellikle, 20. yüzyıldan itibaren insanların çağdaş uygarlık düzeyini yakalaması, söz konusu sosyal risklerin telafisi veya bunlardan doğan zararların hafifletilmesi için sosyal güvenlik sistemlerinin bizzat devlet tarafından kurulmasını sağlamış ve sosyal güvenlik sayesinde, hem toplum içinde hem de kuşaklar arasında huzur ortamının sağlanması amaçlanmıştır.

III. SOSYAL SİGORTA-ÖZEL SİGORTA İLİŞKİSİ

Sosyal güvenlik; gelirin yeniden dağılımını sağlama, sigorta ve tasarruftan oluşan üç temel fonksiyona sahip bulunmaktadır (Alper, 2002: 13). Sigorta fonksiyonu; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en yaygın olarak kullandığı fonksiyondur. Sigortacılık, özel ve sosyal sigorta adları altında faaliyet göstermesine karşın uygulamada sosyal sigortalardan daha çok yararlanılmaktadır. Özel ve sosyal sigortalar, riski taşıma paydasında buluşmakla birlikte kapsama alınan topluluk ve finansman tekniklerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır (Çiftçi, 2004: 19).

Sosyal güvenliğin tüm fonksiyonları tam olarak yerine getirildiğinde, sosyal güvenlik sisteminin toplumu oluşturan bütün bireylere sosyal devlet ilkesine uygun olarak hizmet vermeyi başardığı düşünülebilecektir. Ancak; söz konusu fonksiyonları yerine getirmede yaşanan finansman zorlukları, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren olumsuz sonuçlarını özellikle emeklilik sigortalarında hissettirmeye başlamıştır. Sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanmaya başlayan bu krizler, pek çok ülkede sosyal güvenliğin yeniden yapılandırılması çalışmalarına neden olmuştur. Söz konusu çalışmalara binaen, sosyal güvenlik sistemlerinin ana kolu olan, sosyal sigorta yöntemi üzerinde daha ciddi bir şekilde durularak, finansman krizinden çıkış yolları, sosyal sigortalarda yapılacak reformlarla özdeşleştirilmiştir. Kimi

reform ve önerileri çok radikal olmuş ve Şili reformunda olduğu gibi sosyal sigortalar kaldırılarak yerine, özel sigortalar tesis edilmiştir (Uğur, 2002: 140).

Söz konusu reform önerilerinde, sadece sosyal sigortalar veya özel sigortalar esaslı sosyal güvenlik sistemlerinin sosyal güvenlik fonksiyonlarını yerine getiremeyeceği düşüncesi ağırlık kazanmış ve bu durum çok ayaklı sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulması tartışmalarını başlatmıştır. Çok ayaklı bir sistemde ilk ayak; bireylere yaşadıkları toplumun üyesi olarak insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam seviyesi garanti etmeyi amaçlayan, devlet tarafından oluşturulan, zorunlu katılımın esas olduğu ve gelirin yeniden dağılımı fonksiyonuna önem veren sosyal güvenlik kurumlarından oluşmaktadır. Bu ilk ayak, sosyal devlet olmanın önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. İkinci ayak; kamu veya özel sektör inisiyatifi ile oluşturulan, zorunlu veya gönüllü katılıma açık, genellikle işyeri veya işkolu bazlı, sigorta ve tasarruf fonksiyonlarını yerine getirmeye yönelik sosyal güvenlik kurumlarından oluşmaktadır. İkinci ayak, birinci ayak sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı garantinin üzerine çıkmak ve bu kurumların eksikliklerini tamamlamak amacı taşımaktadır. Üçüncü ayak sosyal güvenlik kurumları ise; daha yüksek bir hayat standardı temini için gönüllü katılımın esas olduğu ve tamamen özel sektör inisiyatifi ile oluşturulan, fonlama esasına göre çalışan kurumlardır (Alper, 2002: 13-14).

Tek ayaklı kamu emeklilik sistemlerinde, primlerin ve aylıkların belirlenmesindeki yasal sınırlamalar, "daha çok" prim ödeyerek "daha çok" sosyal güvenlik garantisi sağlamak isteyenlere cevap verilememesine sebep olmaktadır. Bu nedenle, kamu emeklilik sistemine ilave olarak tamamlayıcı sosyal güvenlik kurumlarının kurulması bir zorunluluk haline gelmiştir. Tamamlayıcı sosyal güvenlik kurumları bu eksikliğin giderilmesi için bireysel farklılıkları dikkate alarak ve tasarruf fonksiyonuna önem vererek temel sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı sosyal güvenlik garantisinin üzerine ek bir garanti sağlamayı amaçlamaktadır (Ekin vd. 1997: 137). Bu amaç doğrultusunda, bireylerin emeklilik dönemlerinde çalışma hayatındayken sahip oldukları gelir seviyesini korumak veya sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı gelir seviyesinin daha üstünde bir hayat standardı sağlamak için sosyal sigortaları tamamlayıcı nitelikte bir takım düzenlemeler yapılmaktadır.

Kamu emeklilik sistemlerini tamamlayıcı nitelikte yapılan ve yaygın olarak uygulanan programların başında, özel emeklilik programları gelmektedir. Özel emeklilik programları, kamu emeklilik programlarından farklı özellikler taşımaktadır. Zira, özel emeklilik programlarının gelirin yeniden dağıtım fonksiyonu yoktur. Buna karşın; kamu emeklilik programlarında yeterince kullanılmayan tasarruf fonksiyonu, özel emeklilik programlarının en önemli fonksiyonudur. Tasarruf fonksiyonu, bireylerin tercihleri ile yakından bağlantılı olduğundan özel emeklilik programları tarafından daha iyi yerine getirilebilmektedir. Söz konusu fonksiyon, kamu emeklilik programlarında kullanılan dağıtım yönteminin aksine, fon yöntemi ile önem kazanmaktadır. Fon yöntemi, kollektif veya bireysel olarak da işletilebilmektedir. Özel sigorta mantığına daha uygun olması nedeniyle uygulamada özel emeklilik programlarının bireysel fonları tercih ettikleri görülmektedir. Bu nedenle, pek çok ülkede özel emeklilik programları, bireysel emeklilik olarak adlandırılmaktadır (Uğur, 2004b: 231).

IV. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkede görülen sosyal güvenlik sistemi reformları, önerileri ve düşünceleri* doğrultusunda global bir değişim gösteren sosyal güvenlik anlayışı, özellikle emeklilik sigortalarında etkisini daha çok göstermiştir. Nitekim Latin Amerika ülkelerinde yapılan reformlar daha çok dikkat çekmiştir. Emeklilik sisteminde en köklü değişikliği yapan ilk ülke, Şili olmuştur. Pinochet diktatörlüğü, 1981'de emeklilik sistemini özelleştirerek (Centel, 1997: 110-115; Tantan, 2001: 18-22), dağıtım esaslı kamu emeklilik sisteminin yerine, bireysel hesaplara dayalı özel emeklilik fonlarını kurmuştur (Sözer, 2001: 7 vd; Özsuca, 1999: 218 vd). Şili dışındaki ülkeler, sadece özel sigortalara dayalı tek ayaklı emeklilik sistemi kurmamışlardır. Gerek diğer Latin Amerika ülkeleri, gerek ABD, gerekse de pek çok Avrupa ülkesi, çok ayaklı yapılanmalarla, hem sosyal hem de özel

* Ayrıntılı bilgi için bkz., TÜSİAD: **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma Sorunları, Reform İhtiyacı, Arayışlar, Çözüm Önerileri**, Yayın No: TÜSİAD-T/97-10/217, Ekim 1997; TOBB: **Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara-1993; SÖZER Ali Nazım: "Sosyal Sigortalarda Yeniden Yapılanma Konusunda Tarafların Görüşleri", **Sosyal Politika Tartışmaları-I**, 24 Mayıs 1996 İzmir, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, Aralık 1996, s.80 vd.

sigortaları bir arada bulundurmaya önem göstermişlerdir (Güzel, 1998: 282). Bu itibarla, sosyal güvenliğin sağlanmasında en önemli araç olan sigorta kolunun aktif kanadı sosyal sigortalar, artık kendisini tamamlayan özel sigortalarla birlikte kullanılmaktadır. Özellikle, özel emeklilik programlarının uygulamalardaki yeri ve önemi sürekli artmaktadır**.

Çok ayaklı emeklilik sistemleri içinde bir ayağı oluşturan bireysel emeklilik sigortası; gerek en gelişmiş ve en kapsamlı tamamlayıcı sosyal güvenlik vasıtası olması, gerekse bireysel tasarruf esasına dayanması ve ferdi inisiyatifte çok önem vermesi nedeniyle modern sosyal güvenlik kurumlarının eşitleyici düzenlemelerinin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmaktadır (Alper, 1999: 17). Bireysel emeklilik sisteminde, bireylerin sosyal güvenlik ihtiyacı, devletin kontrolünde tesis edilmekte ve denetlenmektedir. Özel sektörce işletilen bireysel emeklilik sistemi, sigorta tekniğine dayalı ve bireysel katkılarla oluşturulan fonlarda yaşlılık riskini sigortalamaktadır (Tuncay, 2000: 3). Aşağıda dünyadaki gelişimlere paralel olarak faaliyete geçen bireysel emeklilik sistemimiz hakkında bilgiler verilmektedir.

A. BİREYSEL EMEKLİLİĞİN AMACI VE SİSTEME GİRİŞ

27 Ekim 2003 tarihinden itibaren üye kaydeden bireysel emeklilik sisteminin 4632 Sayılı Kanun'a*** göre amacı; "kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek gelir sağlayarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasıdır" (4632 SK: md.1). Özel sigorta tekniğinin kullanıldığı ve yaşlılık riskine karşı verilecek güvenceyi bireyin sorumluluğuna bırakan sistemde bireysel tasarruflarla sosyal amaç, fonlarda oluşacak sermaye birikimi ile ekonomik amaç gerçekleştirilmektedir (Güzel ve Okur, 2003: 577).

Ülkenin gereksinim duyduğu uzun vadeli yatırım için gerekli fonların oluşturulması, kamunun uzun vadeli borçlanma imkanlarının ve milli tasarrufların artırılması, piyasalarda görülen spekülasyonların

** Ayrıntılı bilgi için bkz. UĞUR Suat: **Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi**, TISK Yayınları No: 244, Ankara, 2004, s.79-144.

*** 07.04.2001 Tarih ve 24366 Sayılı Resmi Gazete

azaltılması, sermaye piyasalarının gelişmesinin ve güçlenmesinin sağlanması gibi amaçlar da bireysel emeklilik sistemi hazırlanırken dikkate alınmıştır. Şüphesiz ki, düzenlemenin asıl amacı; ülkemizde sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminin kurulmasını desteklemektir. Zorunluluk halini alan mevcut sistemin, tatmin düzeyinin artırılmasının gerekliliği için bireysel emeklilik planları uygun vasıtalarla birisi olacaktır (Arıcı, 2001: 20-21).

Bireysel emeklilik sistemine, medeni hakları kullanma ehliyetini haiz kişiler katılabilir. Sisteme katılacak kişiler, şirket ile emeklilik sözleşmesi imzalamak zorundadırlar. Emeklilik sözleşmesi; katılımcının sisteme girmesine, sistemden ayrılmasına, emekli olmasına, katkıların ödenmesine, bu katkıların bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesine, fonlarda yatırıma yönlendirilmesine ve katılımcı veya lehdarına yapılacak ödemelere ilişkin esaslar ile tarafların diğer hak ve yükümlülüklerini düzenleyen, esas olarak katılımcı ve emeklilik şirketinin taraf olarak yer aldığı bir sözleşmedir (4632 SK: md.4). 18 yaşını dolduran herkes; kadın-erkek, yaşlı-genç, çalışan-çalışmayan ayrımı olmaksızın ve işçi, memur, esnaf, işveren gibi statüsüne bakılmaksızın bireysel emeklilik sistemine katılabilmektedir. Katılımcının herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olması yada olmaması, vergi mükellefi olması ya da olmaması sisteme girmesinde ön koşul değildir (Uğur, 2004a: 17).

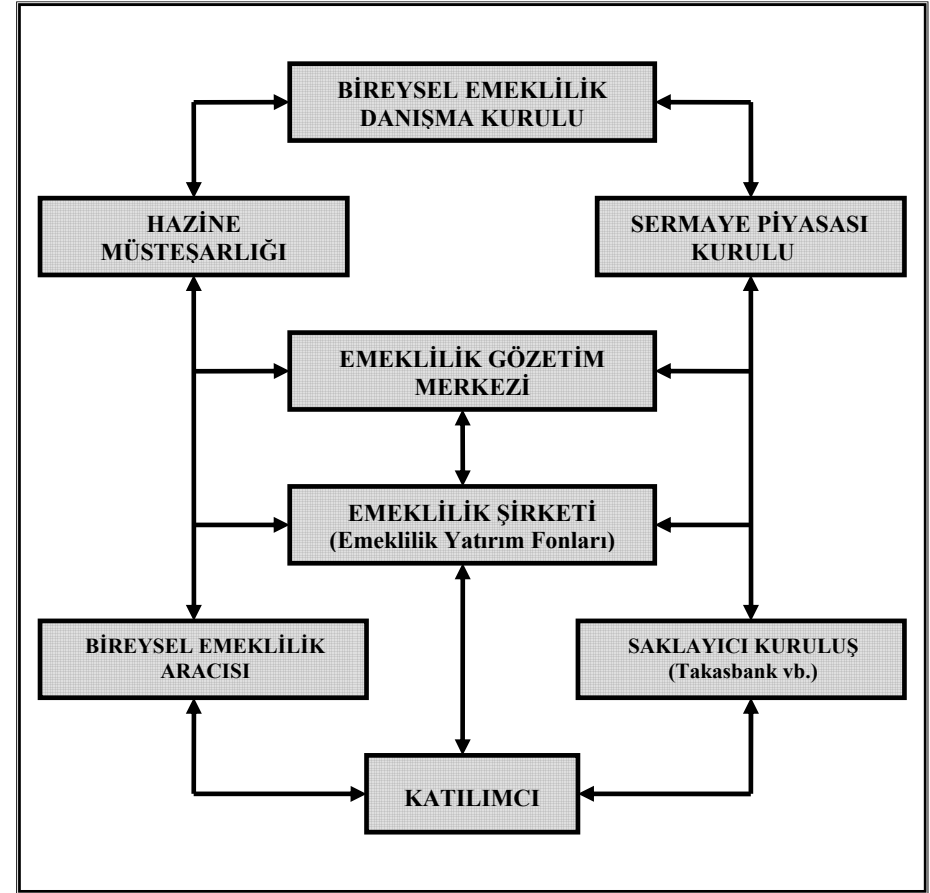
Sisteme grup olarak da katılmak mümkündür. Grup emeklilik sözleşmesi; en az on kişiyi veya on kişiden az olan bir işyerinde, tüzel kişiliğe sahip bir meslek kuruluşunda, dernekte ve sair kuruluş veya grupta çalışanların yahut üye olanların tamamını kapsayacak şekilde de düzenlenebilmektedir. Grup emeklilik sistemi, işverenin inisiyatifiyle, onun isteğine bağlı olarak emeklilik şirketi ile aralarında bağitlanacak bir emeklilik sözleşmesi ile tesis edilmektedir. İşçilerin sistemden yararlanmaları, bireysel iş akitlerine veya toplu iş sözleşmesine koyulacak hükümlerle veyahut tek taraflı irade beyanıyla düzenlenebilmektedir (Tuncay, 2003: 87).

B. BİREYSEL EMEKLİLİĞİN İŞLEYİŞ YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Bireysel emeklilik sisteminin işleyişinde çoklu ilişkiler bulunmaktadır. Sistemin en tepesinde, Bireysel Emeklilik Danışma

Kurulu yer almaktadır. Devleti; Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu temsil etmektedir. Aşağıdaki Şekil 1'de sistemin unsurları arasındaki işleyiş hakkında bilgi verilmektedir. Sistemin unsurları, birbiriyle doğrudan ve dolaylı yollardan ilişki içinde bulunmaktadır.

Şekil 1: Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı

Kaynak: UĞUR Suat: "Özel Emeklilik Türleri ve Bireysel Emeklilik", Çimento İşveren Dergisi, C:18, S:4, Temmuz 2004, s.17.

Sistemin işleyişi ile ilgili olarak kanun, yönetmelik, tebliğ vb. düzenlemeler bulunmaktadır. Sistemin finansmanı; katılımcılar tarafından ödenen katkı paylarının yanı sıra, yine katılımcılarca karşılanan gider ödemeleri ve gider kesintileri ile sağlanmaktadır (Uğur, 2004a: 19-20). Katılımcılardan toplanan katkı payları, emeklilik şirketleri

tarafından kurulan emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilmektedir. Emeklilik yatırım fonu, emeklilik sözleşmesi hükümlerine göre emeklilik şirketi tarafından katılımcılardan alınarak onlar adına bireysel emeklilik hesaplarında izlenen katkıların, riskin dağıtılması ve inanca mülkiyet esaslarına göre işletilmesi amacıyla oluşturulan malvarlığını ifade etmektedir. Sermaye piyasası kurumu olan emeklilik yatırım fonları, süresiz olarak kurulmakta ve tüzel kişiliğe sahip bulunmamaktadır****.

Katılımcının gider ödemeleri ve gider kesintilerinin, yapılacak ilan ve reklamlarda açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Emeklilik şirketleri, katılımcının bireysel emeklilik sistemine ilk kez katılması sırasında veya yeni bir bireysel emeklilik hesabı açtırması halinde, katılımcı veya katılımcının nam ve hesabına hareket eden kişilerden aylık asgari ücretin brüt tutarı kadar giriş aidatı alabilmektedir. Katılımcı başka bir emeklilik şirketine birikimlerini aktardığında, yeni emeklilik şirketi tekrar giriş aidatı alamamaktadır. Emeklilik şirketi, katılımcının bireysel emeklilik hesabına ödediği katkı payları üzerinden en fazla %8 oranını aşmamak kaydıyla yönetim gideri kesintisi yapabilmektedir. Fon net varlık değeri üzerinden de en fazla günlük yüz binde on (yıllık yaklaşık %3,7) oranında fon işletim gideri kesintisi de yapılabilmektedir*****.

Sistem kapsamlı bir güvence ve denetim mekanizması ile işlemektedir. Bireysel emeklilik sisteminde katılımcılara ödedikleri katkı paylarının getiri miktarı için her hangi bir garanti verilmemektedir (Uğur, 2004a: 22). Katılımcıların katkı paylarının değerlendirildiği emeklilik yatırım fonlarının malvarlığının, 4632 Sayılı Kanun, emeklilik sözleşmesi, fon içtüzüğü ve ilgili diğer mevzuattan doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi dışında hiçbir amaçla kullanılmama güvencesi vardır. Emeklilik yatırım fonlarının malvarlığı; rehnedilememekte, teminat gösterilememekte, üçüncü şahıslar tarafından haczedilememekte ve iflas masasına dahil edilememektedir (EFY, md.17). Ancak, katılımcıya ileride bağlanacak gelir ya da toplu ödeme, üçüncü kişilerin katılımcıdan olan alacaklarından dolayı hacze, iflasa, rehine ve teminata konu olabilmektedir (Tuncay, 2003: 90).

**** Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik(EFY): md.5.

***** Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik: md.27.

Emeklilik yatırım fonu portföyündeki varlıklar, saklayıcı nezdinde saklanmaktadır. Katılımcıların sahip oldukları ve fondaki katkılarını gösteren pay adedi de, saklayıcı nezdinde katılımcı bazında ve katılımcıların erişebileceği şekilde izlenmektedir (4632 SK: md.17). Emeklilik yatırım fonundaki varlıkların, emeklilik şirketlerinin varlıklarından ayrı olarak saklayıcı kuruluştaki saklanması sayesinde katılımcıların birikimleri, emeklilik şirketinin varlıklarından ayrı olarak güvence altında tutulmuş olmaktadır. Emeklilik şirketlerinin birleşmesi, devredilmesi, kapanması, iflas etmesi vb. durumlarda katılımcıların birikimleri saklayıcı kuruluştaki saklandığı için güvence altında bulunmaktadır (Uğur, 2004a: 22).

Bireysel emeklilik sisteminde kapsamlı bir denetim mekanizması bulunmaktadır. Bu kapsamda; Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu, Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından yapılan denetimlerin yanı sıra Aktüeryal Denetim, Bağımsız Dış Denetim, İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim olmak üzere farklı denetim faaliyetleri yapılmaktadır (Uğur, 2004b: 182-188). Bireysel emeklilik sisteminde, mevzuat hükümlerine aykırılık durumunda, ilgili gerçek ve tüzel kişiler idari para cezalarının yanı sıra adli cezalara da çarptırılabilir (Uğur, 2004c: 522-527; 4632 SK: md.22-23).

Katılımcı, sisteme giriş tarihinden itibaren en az on yıl sistemde bulunmak koşulu ile 56 yaşını tamamladıktan sonra emekliliğe hak kazanmaktadır. Emekliliğe hak kazanan katılımcı, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin bir kısmının veya tamamının defaten ödenmesini ya da yapacağı yıllık gelir sigortası sözleşmesi çerçevesinde kendisine maaş bağlanmasını talep edebilmektedir. Şirket, katılımcının kısmen veya tamamen ödeme talebini, katılımcının emeklilik sözleşmesi gereği hak sahibi olduğu tarihten itibaren yedi iş günü içerisinde yerine getirmekle yükümlüdür. Katılımcının birikimlerinin ödenmesini talep etmesi veya başka bir emeklilik şirketi veya hayat sigorta şirketi ile yıllık gelir sigortası sözleşmesi yapması halinde, hesabındaki birikimlerin herhangi bir kesinti yapılmadan yazılı bildirimden itibaren en geç yedi iş günü içerisinde kendisine ödenmesi veya ilgili emeklilik şirketine aktarılması zorunluluğu bulunmaktadır (4632 SK: md.6).

Yıllık gelir sigortası kanunda genel hatlarıyla tanıtılmıştır. Önümüzdeki yıllarda daha kapsamlı bir şekilde tanımlanması gereken yıllık gelir sigortası; toplu veya belirli süreler içinde yapılan katılara

göre, sigortalının yaşaması halinde hemen veya belli bir süre sonra başlayan, sigortalıya veya lehdarlarına ömür boyu veya belirli süreler için yapılan düzenli ödemelerden oluşmaktadır. Yıllık gelir sigortası sözleşmesine göre belirlenen emeklilik maaşı; aylık, üçer aylık, altı aylık veya yıllık olarak ödenebilmektedir. Yıllık gelir sigortası sözleşmelerinde, yıllık gelir sigortası genel şartları çerçevesinde ilgili şirketin üstlenmiş olduğu rizikonun, tazminat yükümlülüğünün türü ve kapsamının, tarafların hak ve yükümlülüklerinin, ödeme dönemlerinin, sözleşme süresi ve sözleşmeyi sona erdiren hallerin ve ilgili diğer hususların belirtilmesi zorunludur. Emeklilik sözleşmesi süresi içerisinde, katılımcının vefat etmesi halinde lehdarı, sürekli iş göremezlik durumunun ortaya çıkması halinde ise katılımcı, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerin kendisine ödenmesini talep edebilmektedir. Katılımcının emekliliğe hak kazanmadan sistemden ayrılma talebinde bulunması halinde ise, bireysel emeklilik hesabındaki birikimler emeklilik sözleşmesi hükümleri çerçevesinde kendisine ödenmektedir (4632 SK: md.6).

Sisteme katılımı teşvik etmek, emekliliğe hak kazanmadan sistemden çıkmayı önlemek amacıyla, vergi düzenlemelerinin de yapıldığı görülmektedir. Yapılan düzenlemelere göre; katılımcıların kendileri veya eş, çocuk vb. bakmakla yükümlü oldukları adına ödedikleri katkı paylarının gelirlerinin %10'u kadar kısmını, yıllık asgari ücretin toplam tutarını aşmamak kaydıyla vergi matrahlarından indirebilmektedir. Bireysel emeklilik için sağlanan diğer bir vergi avantajı; sistemden emeklilik hakkı kazananlar ile, sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'inin gelir vergisinden muaf tutulmasıdır. Kalan %75 üzerinden %5 stopaj kesilmektedir. Yani, toplam birikimler üzerinden %3,75 oranında stopaj kesintisi yapılmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde 10 yılını doldurup 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılanların tüm birikimlerinin %10'u, 10 yılını doldurmadan sistemden ayrılanların tüm birikimlerinin %15'i stopaja tabi olmaktadır. Emekliliğe hak kazanmadan sistemden çıkmayı caydırmak amacıyla getirilen bu düzenlemeler, katkı payı öderken vergi teşviklerinden yararlanmayan katılımcılar açısından bir dezavantaj oluşturmaktadır (Uğur, 2004a: 20).

V. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bireysel emeklilik, sermaye piyasalarının geliştiği ve ekonomik istikrarın olduğu ülkelerde başarıyla uygulanabilmekte ve bireylere emeklilik dönemlerinde daha iyi bir yaşam standardı getirmektedir. Özel emeklilik sisteminin başarılı olabilmesinde, politik ve ekonomik istikrar büyük önem taşımaktadır. Özellikle; ülkemizde sermaye piyasalarının yeterince gelişmemiş olması, sık görülebilen ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, bireysel emeklilik hesaplarında birikecek tasarrufların reel olarak korunması ve emeklilik döneminde sahiplerine daha iyi bir yaşam standardı verecek kadar iyi bir getirisinin olacağı konusunda yeterli inancın oluşmasına engel olmaktadır. Zaten bireysel emeklilik sisteminin zorunlu olmaması, bu yönüyle bireylere iştirak için hür iradeleri ile karar verme olanağı sağlamaktadır. Sistemin başarısında; sistemin tanıtımı, teşviki belirleyici faktörlerden olacaktır.

Bireysel emeklilik sistemimizin alt yapısının iyi hazırlandığı ilgili kesimlerce ifade edilmektedir. Katılımcıların her yıl herhangi bir masraf yapmaksızın emeklilik şirketlerini, yılda dörder kez emeklilik planlarını ve emeklilik yatırım fonlarını değiştirebilmesi, birikimlerini günün her saatinde izleyebilmesi, sistemin kapsamlı bir denetim mekanizmasına sahip olması, fon varlıklarının saklayıcı kuruluşta saklanması nedeniyle güvencede olması, vergi teşviklerinin olması gibi hususların mevzuatta açıkça düzenlenmesi sisteme, başlangıç açısından iyi bir olanak hazırlamıştır. Zira ilk veriler, katılımcı sayısının hızla arttığını ve hedeflenen üye sayısına ulaşılacağını göstermektedir. Sistemin mekanizmalarının gerektiği şekilde işletilmesi ve herhangi bir suiistimale mahal verilmemesi durumunda uzun vadede tüm taraflar memnun olacaktır.

KAYNAKLAR

- ALPER Yusuf: **Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar (SSK, BAĞ-KUR), 2.** Baskı, Bursa, 1999.: “Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik”, **Çimento İşveren Dergisi**, C:16, S:2, Ankara, 2002.
- ARICI Kadir: “Sosyal Güvenlik Sistemimiz İçin Yeni Bir Tecrübe: Özel Emeklilik Fonları”, **İşveren Dergisi**, C:XL, S:3, TİSK, Aralık-2001.
- CENDEL Tankut: **Sosyal Güvenlikte Yapısal Değişim**, MESS, İstanbul,1997.
- ÇİFTÇİ Murat: “Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanı Olarak Özel Emeklilik Sistemi: Dünyada ve Türkiye’deki Mevcut Uygulamalar, Optimal Sistem Üzerine Öneriler”, **Reasürör**, S:52, Nisan 2004.
- DEMİRBELEK Sevdâ-SÖZER Ali Nazım: **Türkiye’de Sosyal Sigortalar Kurumlarının Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, EBSO Çalışma Grupları Yayınları Seri:5, İzmir, 1995.
- EKİN Nusret- ALPER Yusuf- AKGEYİK Tekin: **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**, İTO Yayın No:1999-69, İstanbul, 1997.
- GÜZEL Ali: “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi İçin Yeni Bir Örgütlenme Modeli”, **Cumhuriyetin 75.yılında Endüstri İlişkilerinde ve Emek Piyasalarının Düzenlenmesinde Devletin Rolü ve İşlevleri**, Türk Endüstri İlişkileri Derneği, III. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi 14-16 Ekim 1998, Yayın No:36, TÜHİS.
- GÜZEL Ali-OKUR Ali Rıza: **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Beta, İstanbul, 2003.
- ÖZSUCU Şerife Türcan: “Şili ve Arjantin Sosyal Güvenlik Reformları: Neler Öğrendik?”, **Ekonomide Durum Dergisi**, Türk-İş Yay., 1999.
- SÖZER Ali Nazım: “Sosyal Sigortalarda Yeniden Yapılanma Konusunda Tarafların Görüşleri”, **Sosyal Politika Tartışmaları-I**, 24 Mayıs 1996 İzmir, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, Aralık 1996.: “Sosyal Sigortalarda Yeniden Yapılanma ve Şili Modeli”, **Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi**, Nisan 2001.
- TALAS Cahit: **Toplumsal Ekonomi**, 7.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.
- TANTAN Saadet: **Sosyal Güvenlik Kapsamında Emeklilik Sisteminde Reform Arayışları ve Özel Emeklilik Fonları**, Beta, 1.Bası, İstanbul, 2001.
- TOBB: **Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara,1993.
- TÜSİAD: **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma Sorunlar, Reform İhtiyacı, Arayışlar, Çözüm Önerileri**, Yayın No: TÜSİAD-T/97-10/217,1997.
- TUNCAY Can: “Bireysel Emeklilik Rejimi Üzerine”, **Çimento İşveren Dergisi**, C:14, S:2, Mart 2000.: “Çalışanlara Yönelik Grup Emeklilik Sözleşmeleri”, **Mercek**, S:32, MESS, Ekim 2003.
- UĞUR Suat: “Sosyal Güvenliğimizdeki Son Gelişmelerin Değerlendirilmesi”, **DEÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:4, S:2, Nisan-Haziran 2002. (2004a): “Özel Emeklilik Türleri ve Bireysel Emeklilik”, **Çimento İşveren Dergisi**, C:18, S:4, Temmuz 2004. (2004b): **Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi**, TİSK, Yayın No: 244, Ankara, 2004.(2004c): “Hukuki Açından Bireysel Emeklilik Sistemi”, **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Legal, S:2, Nisan 2004.